

# SOCIALISTICKÉ KODIFIKÁCIE V ČESKOSLOVENSKU\*)

Leonard Bianchi

Štát a právo sa vyvíjajú v nadväznosti na vývin spoločnosti a jej ekonomiky; preto zaznamenávajú pozoruhodné zmeny nielen v oblasti zákonodarstva, vo vydávaní nových zákonov a nariadení, ale aj v ich aplikácii. Historicky vzaté, vývojové znaky štátu a práva sa najviac odrážajú v normotvorných prípravách, ktoré sú niekedy pohotové, inokedy zdŕhavé. Niekedy sa realizujú až v ďalšom vývinovom období, keď príčiny a motívy ich legislatívneho vzniku (tzv. *occasio legis*) mohli už aj pominúť.

Štát a právo nemajú svoj samostatný vývoj, ale sprevádzajú vývoj spoločnosti a vývoj spoločností sa v nich určitým spôsobom dialekticky odzrkadľuje. Naším záujmom musí byť predovšetkým zistiť, či štát a právo pomohli socialistickému vývoju, prípadne či priaznivo ovplyvnili spoločnosť a jej ekonomiku. Veď všetci vieme, akým dôležitým nástrojom boli a budú štát a právo pri uskutočňovaní zmien v socialistickej spoločnosti.<sup>1)</sup>

Účinok právnych noriem pri rozvoji socialistickej spoločnosti v porovnaní s inými spoločenskými formáciami je umocnený tým, že uznesenia najvyšších orgánov KSČ — závery zjazdov a konferencií KSČ a uznesenia plén ÚV KSČ a ÚV KSS — sa realizujú a dostávajú do občianskeho života aj cez právne normy. Legislatívny akt sa takto stáva vyjadrením vôle vládnucej triedy v istej všeobecnej podobe, platnej pre celú spoločnosť, pre všetkých jej členov.

Ak sa len letmo pozrieme na to, čo sa od roku 1945 v právnej oblasti vykonal

\*) Redakčná poznámka: Štúdia predstavuje organickú súčasť obsiahlejšieho zpracovania tejto problematiky autorom, ktorý už systematicky zpracoval a publikoval viaceré závažné otázky uvedenej tematickej oblasti formou parciálnych článkov a statí: Bianchi, L., Bakíča, J., „Československé ľudovodemokratické právo v rokoch 1944—1948“, PHS, 19, Praha 1977; Bianchi, L., „Charakter práva prechodného obdobia 1945—1948“, Rozvoj socialistického štátu a práva v oslobodenom Československu, Bratislava 1977; Bianchi, L., Čič, M., „Nové československé kodifikácie a zmeny v štruktúre štátnych orgánov na Slovensku v rokoch 1961 až 1965“, Rozvíjanie socializmu na Slovensku v prvej polovici šesťdesiatych rokov, Bratislava 1979.

<sup>1)</sup> V. Vaněček: „K problematice vzniku a vývoje socialistického práva“, in: Vznik a vývoj socialistického práva, I, Univerzita Karlova, Praha 1976, str. 16.



pre prechod k socializmu, prídu nám na um predovšetkým normy z obdobia národnej a demokratickej revolúcie, ktorými sa položili základy nášho znárodneného priemyslu a ktorými sa utvorili predpoklady pre neskoršie združstevňovanie poľnohospodárstva (konfiškačné a znárodňovacie dekréty, zákony a nariadenia SNR, revízia pozemkovej reformy, plánovacie normy a pod.). Okrem týchto noriem, urýchľujúcich pretvorenie hospodárskej základne na socialistickú, množstvo predpisov z oblasti mocenskej umožnilo prevzatie moci robotníckou triedou, t. j. nastolenie diktatúry proletariátu. Možno uviesť napríklad uzákonenie národných výborov, potrestanie fašistov a kolaborantov, stíhanie nepriateľov ľudovodemokratického zriadenia atď. Istotne, v období prerastania národnej a demokratickej revolúcie mali ešte niektoré právne normy aj buržoázne nánosy a práva aplikovali aj osoby nepriateľské socializmu.

Právny poriadok, ktorý vznikol za národnej a demokratickej revolúcie v rokoch 1945—1948 pod hegemoniou robotníckej triedy vedenej jej predvojom, Komunistickou stranou Československa, vo svojom celku však kodifikoval materiálno-technickú základňu socializmu, umožnil prechod k diktatúre proletariátu a upevňoval ju po Víťaznom februári. Túto úlohu zohrala predovšetkým Ústava 9. mája (ústavný zákon č. 150/1948 Zb.) a zákony, ktoré ju vykonali, v tom smere, aby sa moc diktatúry proletariátu realizovala a garantovala vo všetkých jej funkciách. Závažné bolo napríklad aj zľudovenie súdnictva (zákon č. 319/1948 Zb.), zriadenie Štátneho súdu a iné zákony.

V oblasti štátu a práva sa v tom čase vyriešili aj také otázky, ktoré nemali len určujúci socialistický charakter, ale ktoré splnili úlohu zjednotenia (unifikácie) mnohých odvetví práva v Československu. Tak sa odstránili historické rozdiely medzi českými krajinami a Slovenskom. Tu treba povedať, že sa to mohlo uskutočniť až za socializmu, lebo buržoázia nemala a nemohla mať na unifikácii práva záujem. V niektorých odvetviach jej dokonca vyhovovalo zaostalejšie právo na Slovensku, lebo jej umožňovalo vyššiu mieru vykorisťovania námezdných síl. Na druhej strane buržoázia sa bránila zavádzaniu niektorých pokrokovejších črt slovenského práva do českých krajín.

V tejto štúdii sa zaoberáme len tými kodifikáciami v užšom slova zmysle, ktoré sa dotýkajú občana z hľadiska občianskeho, trestného a pracovného práva, t. j. z hľadiska tzv. judiciálneho práva.

Pravda, spomenieme aj kodifikáciu hospodárskeho práva, ktorá sa odštiepila od občianskeho práva a súčasne sa utvorili osobitné arbitrážne orgány a konanie.

Žiaľ, nedotkneme sa iných súborných zákonov, ktoré sú pre život občana práve tak dôležité, ba možno ešte dôležitejšie, ako napr. zákonov o národných výboroch (č. 65/1969 Zb. a č. 69/1967 Zb.) alebo predpisov o administratívnom konaní (nar. č. 20/1955 Zb. a 91/1960 Zb. a zákon č. 71/1967 Zb.).

Po prijatí Ústavy 9. mája, v rámci právnickej dvojročnice 1948—1950, sa vypracovali základné právne normy, ktoré v jednotlivých oblastiach občianskeho, hospodárskeho a štátneho života uskutočňovali socialistické princípy, inštitúty



a zásady v nej zakotvené. Ako prvý bol prijatý zákon č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve. Za základ svojej úpravy prijal zásadu rovnoprávneho postavenia muža a ženy vo všetkých otázkach manželstva a rodiny a tomu prispôbil jednotlivé inštitúty rodinného práva.<sup>2)</sup>

Ako druhé v poradí prišli kodifikácie trestnoprávneho charakteru: Trestný zákon, Trestný súdny poriadok a Trestný zákon správny (zákon č. 86, 87 a 88/1950 Zb.). Trestnoprávne zákony nezakryte vyjadrili svoju socialistickú triednu podstatu, zakotvili ochranu socialistických spoločenských vzťahov a za tým účelom zaviedli nové skutkové podstaty trestných činov. Boli budované na teórii marxisticko-leninskej filozofie a boli spracované dialektickou metódou pri využití sovietskej a našej vedy a justičnej praxe. Podobne ako všetky ostatné kodifikácie trestnoprávne zákony splnili súčasne aj požiadavky unifikácie práva na území Československej republiky a odstránili staré, neprehľadné, roztrieštené a ťažko zrozumiteľné predpisy rakúskeho a uhorského pôvodu a buržoázneho charakteru. Trestný zákon z roku 1950 prirodzene odrážal aj atmosféru studenej vojny a intenzívnej aktivizácie politických a ideologických neprajníkov a nepriateľov socializmu.

Ako tretie treba spomenúť Občiansky zákoník a Občiansky súdny poriadok (zákon č. 140 a 141/1950 Zb.). Občiansky zákonník vykonal v porovnaní s Ústavou 9. mája zreteľnejšiu právnu klasifikáciu druhov vlastníctva len vo forme štátneho a družstevného vlastníctva (paragraf 100—101). Neuznal tzv. komunálne vlastníctvo.<sup>3)</sup>

Národný majetok mohol byť len v štátnom vlastníctve (paragraf 102). Petrifikovalo sa osobné vlastníctvo občanov. Súkromné vlastníctvo traktoval Občiansky zákonník len ako nediferencovanú, už aj tak miznúcu vlastnícku kategóriu (paragraf 106). Ekonomicko-spoločenská relevancia vlastníctva sa v tomto období veľmi rýchlo menila. Do popredia sa dostávalo osobné vlastníctvo, založené na výsledkoch práce v socialistickom hospodárstve (paragraf 105). Dedenie sa vzťahovalo prevažne na osobné vlastníctvo. Dedičské právo zúžilo príbuzenský okruh oprávnených dedičov zo zákona a posilnilo ich právne postavenie voči testamentárnym dedičom.

V záväzkovom práve sa zaviedli záväzky z vykonávania jednotného hospodárskeho plánu, tzv. hospodárske zmluvy (paragraf 212). Podľa Občianskeho zákonníka mohli na to príslušné orgány uložiť záväzok. Celá problematika hospodárskych zmlúv zostala zatiaľ v lone občianskeho práva, i keď vyšiel zákon č. 99/1950 Zb. o hospodárskych zmluvách a štátnej arbitráži. Citovaný

<sup>2)</sup> O. Planková: „Pokrokové premeny v právnej úprave manželstva po oslobodení“, in: Tridsať rokov vývoja československého socialistického občianskeho a rodinného práva, zv. 35, PÜMS, Bratislava 1975, str. 29; P. Mates: „30. výročí právnické dvouletky“, Právny obzor, 63, 1980, č. 8.

<sup>3)</sup> Š. Luby: „Tridsať rokov vývoja socialistickej vlastníckej sústavy“, in: Tridsať rokov vývoja československého socialistického občianskeho a rodinného práva, zv. 35, Bratislava 1975, str. 15.



zákon s účinnosťou od 1. októbra 1950 osobitným spôsobom, ale v súlade s Občianskym zákonníkom upravil právne vzťahy pri dodávke a odbere tovaru v dôsledku plnenia jednotného hospodárskeho plánu. Občiansky zákonník sám nadobudol účinnosť 1. januára 1951.

Občiansky zákonník bol pripravený pod vplyvom sovietskeho zákonodarstva, ale v systematike niesol ešte pečať rakúskeho Všeobecného občianskeho zákonníka z roku 1811,<sup>4)</sup> ktorý platil v českých krajinách do konca roku 1950.

Občiansky súdny poriadok vychádzal z nových socialistických princípov pri riešení právnych sporov. Napomáhal súdom zabezpečiť spravodlivú ochranu práv a oprávnených záujmov občanov a organizácií a vychovávať k dodržiavaniu zákonov a pravidiel socialistického spolužitia, k čestnému plneniu povinností a k úcte voči právam občanov.<sup>5)</sup> Občiansky súdny poriadok vyjadril v novom socialistickom poňatí zásady materiálnej pravdy, voľného hodnotenia dôkazov súdom, zásadu rokovania, dispozičnú zásadu, zásadu verejnosti a ústnosti konania a zásadu rovnosti účastníkov konania. Už spomenutý zákon č. 99/1950 Zb. o hospodárskych zmluvách a štátnej arbitráži vyňal z rozhodovania súdov majetkové spory štátnych, národných a komunálnych podnikov a ľudových družstiev z hospodárskych zmlúv o dodávke a odbere tovaru na plnenie jednotného hospodárskeho plánu a dal ich na rozhodovanie štátnej arbitráži. Krajské arbitrážne komisie zriadilo vládne nariadenie č. 134/1950 Zb.

Významná, svojím obsahom a dosahom nová etapa v trestnom zákonodarstve sa zaznamenalo po roku 1956. Celoštátna konferencia Komunistickej strany Československa roku 1956 sa zaoberala otázkami socialistickej zákonnosti a kriticky poukázala na nedostatky, ktoré sa vyskytovali v práci orgánov bezpečnosti, prokuratúry a súdov. Konferencia konštatovala predovšetkým závažné nedostatky v prvých štádiách trestného konania, v ktorých sa porušovala zásada objektívnej pravdy, neuplatňovalo sa dôsledne právo obvineného na obhajobu a pod.

Pod vplyvom záverov XX. zjazdu Komunistickej strany ZSSR prehodnotila Celoštátna konferencia KSČ roku 1956 stav zákonnosti v Československej republike a prijala závery a postuláty, ktoré mali byť politickou smernicou pri odstraňovaní medzier v trestnom poriadku i pri náprave vzniknutých chýb. Keďže sa vynorili viaceré zásadné i čiastkové otázky, ktoré si vyžadovali úpravu alebo zmenu, neprišlo k novelizácii, ale k vypracovaniu celkom nového trestného poriadku, ktorý bol vydaný ako zákon č. 64/1956 Zb. Tento trestný poriadok rozšíril okruh osôb, ktoré majú právo podať odvolanie

<sup>4)</sup> Š. Luby: „Význam sovietskej právnej vedy a praxe pre našu teóriu a právnu politiku“, Právny obzor, 54, 1971, č. 2.

<sup>5)</sup> J. Bavorský: „Vývoj a uplatnenie socialistických procesných zásad“, in: Tridsať rokov vývoja československého socialistického občianskeho a rodinného práva, zv. 35, PUMS, Bratislava 1975, str. 87.



v prospech obvineného, predĺžil lehotu na podanie opravného prostriedku, sankcionoval porušenie ustanovení o trestnom konaní tým, že ustanovil právo odvolacieho súdu vrátiť vec až do štádia prípravného konania, dôsledne uplatnil zásadu dvojínštančného konania a vylúčil Najvyšší súd z prerokúvania vecí v prvej stolici.

Konferencia dospela tiež k záveru, že socialistickému vývoju v našom štáte už nehrozí kontrarevolučný zvrat, a preto možno pristúpiť k revízii trestného zákona. Najpodstatnejšie zmeny obsiahnuté v novele Trestného zákona č. 63/1956 Zb. sa prejavili v zrušení trestu doživotného odňatia slobody, v zúžení okruhu trestných činov, za ktoré možno uvaliť trest smrti, v alternovaní trestu smrti trestom odňatia slobody, v zrušení niektorých skutkových podstat, v rozšírení možností sudcu pri ukladaní trestov, vo zvýšení možnosti podmienenečného odsúdenia a pod. Napríklad súd mohol aj upustiť od potrestania, zrušil sa príkaz uložiť trest prepadnutia majetku a zrušil sa trest prepadnutia štátneho občianstva.

Napriek uplatneniu socialistického humanizmu a princípu individualizácie nemožno v novele trestného zákona vidieť nijaké lineárne zmiernenie trestnej represie. Zákon poskytoval dosť možností použiť adekvátne sankcie v zmysle princípu individualizácie a požiadavky ochrany spoločnosti pred páchatelmi trestných činov. Sme toho názoru, že novoprijaté trestné zákony spolu s inými opatreniami významne prispeli k procesu upevňovania socialistickej zákonnosti.

S rozpakmi sa hodnotí prijatie zákona č. 24/1957 Zb., o disciplinárnom stíhaní rozkrádania majetku v socialistickom vlastníctve. Dával právny predpoklad stíhať drobné majetkové delikty, ktorých sa dopustil zamestnanec na majetku socialistickej organizácie. To je už príznak prenášania niektorých funkcií socialistického štátu na orgány, ktoré nemajú typický mocenský charakter. Zákon bol zrušený Zákonníkom práce (zákonom č. 65/1965 Zb.).

Napokon sa treba dotknúť aj ľahkovážneho hodnotenia následkov porušovania socialistickej zákonnosti. Komunistická strana Československa sa v celom historickom vývoji v podmienkach diktatúry proletariátu pri rôznych príležitostiach, najmä po roku 1945, distancovala od metód, ktoré boli v rozpore so socialistickým právom; v záujme nápravy chýb prijala politické, kádrové i legislatívne opatrenia.

Na základe uznesenia Celoštátnej konferencie KSČ došlo po roku 1956 aj k preskúmaniu súdnych procesov. Otázka rehabilitácií však v tom období nebola definitívne uzavretá, čím sa poskytla možnosť reakčným, protisocialistickým silám vo vhodných podmienkach žiadať viac ako rehabilitáciu princípov socialistickej zákonnosti a nápravu dôsledkov ich porušovania.<sup>6)</sup>

Taká bola právna situácia po desiatich rokoch (na začiatku šesťdesiatych

<sup>6)</sup> M. Čič: „Vývojové tendencie čs. trestného zákonodarstva po r. 1945 a niektoré jeho súčasné problémy“, Právnické štúdie, XX., Bratislava 1972, str. 22—25.



rokov), keď základy socializmu v krajine boli vybudované a začali sme s výstavbou rozvinutej socialistickej spoločnosti.

V občianskoprávnej a trestnoprávnej oblasti roku 1960 platili kódexy z roku 1950, s desaťročnou dobou trvania a overovania ich vhodnosti v praxi. Prečo teda došlo v rokoch 1961—1965 k vydaniu celej série nových zákonníkov?

Na zodpovedanie tejto otázky treba poznať politickú pohnútku obsiahnutú v uznesení Ústredného výboru KSC zo 7. a 8. decembra 1960 o ďalšom upevnení socialistickej zákonnosti a zľudovení súdnictva.

Už pri vydaní novej Ústavy ČSSR (ústavný zákon č. 100/1960 Zb.) sa konštatovalo, že sme vybuďovali základy socializmu a vstúpili do novej etapy vývoja našej spoločnosti, do etapy budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti. Zavířili sa formálne ukazovatele prechodu k triedne neantagonistickej spoločnosti; primerane tomu sa mali teda upraviť aj práva a povinnosti občanov v nových zákonoch. Ústava ČSSR sa koncipovala ako ústava celej spoločnosti, a nielen ako ústavu štátu. Pritom Ústava ČSSR z roku 1960 nezostala len pri konštatovaní dosiahnutých výsledkov ako Ústava 9. mája, ale mala i charakter programu.<sup>7)</sup> Zakotvila aj úlohu predvoja robotnickej triedy, Komunistickej strany Československa, a to nielen v štáte, ale aj v spoločnosti (čl. 4). V hlave VIII. novým spôsobom a rozsahom upravila účasť ľudu na výkone súdnictva a princíp voliteľnosti všetkých sudcov. Novú inštitúciu miestnych ľudových súdov zaradila do sústavy súdov ako jej nový článok. Ich vytvorením sa sledovala účasť pracujúcich v procese upevňovania socialistickej zákonnosti, zabezpečovania spoločenského poriadku a pravidiel socialistickeho spolužitia (čl. 101).

Citované decembrové uznesenie ÚV KSC vychádzalo zo správnej tezy, že „naš právny poriadok musí udržiavať krok s vývojom našej spoločnosti, jej úlohami a potrebami, i s rozvojom uvedomenia našich pracujúcich. Predovšetkým treba podľa potreby upraviť predpisy, ktoré už nezodpovedajú požiadavkám socialistickeho rozvoja a uviesť ich do súladu s novou socialisticou ústavou“.<sup>8)</sup>

Vyslovilo požiadavku, že „zdokonalenie nášho právneho poriadku vyžaduje v súčasnej etape, aby sa právna úprava niektorých dôležitých spoločenských vzťahov uviedla do súladu s potrebami rozvoja vyspelej socialistickej spoločnosti...“.<sup>9)</sup> Ale ďalej sa už v uznesení XII. zjazdu KSC roku 1962 okrem iného nie celkom správne konštatovalo: „Diktatúra proletariátu zabezpečila u nás úplné víťazstvo socialistickeho poriadku. Tým vstúpil náš štát do nového vývojového obdobia, v ktorom prebieha proces prerastania štátu diktatúry proletariátu v štát všeludový... S likvidáciou zvyškov vykorisťovateľských tried

<sup>7)</sup> Usnesení a dokumenty ÚV KSC od XI. sjezdu do Celostátní konference KSC 1960, SNPL, Praha 1960, str. 695 a 697.

<sup>8)</sup> Usnesení a dokumenty ÚV KSC od Celostátní konference KSC 1960 do XII. sjezdu KSC, zv. 1, NPL, Praha 1962, str. 245.

<sup>9)</sup> Tamže.



postupne odumiera potlačovateľská funkcia štátu.“<sup>10)</sup> Zjazd KSČ súčasne potvrdil tézu, že časť funkcií a úloh štátu aj na úseku represie prejde na spoločenské organizácie. Aj konštatovanie, že postupne odumiera potlačovateľská funkcia štátu, znamenalo oslabenie postavenia, funkcií a úloh socialistického práva pri výkone tejto funkcie. Uvádžanie tejto myšlienky do praxe podporovali aj skreslené informácie o politickej a morálnej úrovni celej našej spoločnosti, o iniciatíve jednotlivcov i kolektívov vystupovať v záujme dodržiavania nielen právnych, ale aj morálnych pravidiel socialistického spolunažívania. „Prakticky sa opustila myšlienka, že socialistický štát je mocenským nástrojom robotníckej triedy a všetkého ľudu, a to tak v záujme socialistickej výstavby, ako aj obrany socialistických cieľov proti všetkým, čo ich chcú narušovať. Od roku 1960 sa u nás hlásala predstava nadtriedneho všeludového štátu, preskakovali sa etapy, hlásalo sa, že už sme dospeli do takého stavu, keď už nepôsobí triedny antagonizmus alebo nepôsobí negatívne.“<sup>11)</sup>

Skúsenosti niekoľkých rokov ukázali, že predstavy o vysokej politickej a morálnej úrovni našej spoločnosti sa nezískali hodnotením sociologicko-politického faktografického materiálu, ktoré by umožnilo vysloviť objektívny súd o úrovni predpokladov pre uplatnenie týchto významných a vo svojej podstate správnych demokratických prvkov socialistickej spoločnosti.

Pri formulovaní úloh orgánov bezpečnosti, prokuratúry a súdu, ktoré majú ochraňovať naše zriadenie, uplatňovať vo svojej činnosti socialistickú zákonnosť, bojovať s individuami ohrozujúcimi práva a slobody občanov, socialistické vlastníctvo, verejný poriadok a narušujúcimi normy socialistického spolužitia, sa vychádzalo zo spomenutých ideových predpokladov. V tomto duchu bol pripravovaný Trestný zákon č. 140/1961 Zb., zákon o trestnom konaní súdnom č. 141/1961 Zb., zákon o miestnych ľudových súdoch č. 38/1961 Zb. a zákon o úlohách národných výborov pri zabezpečovaní socialistického poriadku č. 60/1961 Zb. Posledné dva zákony spomíname v súvislosti s justičným zákonodarstvom preto, že ich prijatie zasiahlo aj činnosť súdov. Tieto dve normy mali v podstatnej miere prehĺbiť výchovné poslanie československého trestného zákonodarstva. I keď nereprezentujú trestné právo v pravom zmysle slova, predsa len upravovali posúh protispoločenských činov, ktoré pred ich uzákonením kvalifikovali buď ako trestné činy, alebo ako priestupky podľa Trestného zákona správneho. Formulovali aj niektoré nové skutkové podstaty. Oba zákony zaviedli novú kvalitu právneho následku, ktorý mal charakter opatrenia a nie sankcie, vyjadrenej trestom. Prijatím týchto noriem vznikla roku 1961 hmotno-právna tripartícia protispoločenských činov: priestupky, previnenia, trestné činy.

Miestne ľudové sudy sa v zmysle zákona č. 38/1961 Zb. začali postupne zriaďovať len v niektorých obciach a závodoch. Ich zavedenie do života

<sup>10)</sup> XII. zjazd KSČ, VPL, Bratislava 1962, str. 720.

<sup>11)</sup> G. Husák: State a prejavy, Nakladateľstvo Epocha, Bratislava 1970, str. 297.



prinášalo niektoré organizačno-právne, materiálne i kádrové problémy. Začali sa však zjavovať aj nedostatky, ktoré mali základ v ich predčasnom konštituovaní. To viedlo zákonodarcov k tomu, aby niektoré problémy súvisiace s previnami korigovali zákonom č. 58/1965 Zb., o stíhaní niektorých previnení a priestupkov okresnými súdmi. Ukázalo sa totiž, že dobrodenie zákona o miestnych ľudových súdoch zneužívali práve tí jednotlivci, ktorých mal postihnúť dôraznejší právny následok, a nielen opatrenie, ktorým disponoval miestny ľudový súd. To napokon viedlo k zrušeniu miestnych ľudových súdov ústavným zákonom č. 155/1969 Zb. ako potrebnú správnu reakciu na zložitú situáciu spoločnosti, ku ktorej došlo v dôsledku kumulácie nedostatkov a chýb v riadiacej, organizátorskej a ideovo-politickej práci. Prax opätovne potvrdila, že právne normy musia zodpovedať stupňu celkovej vyspelosti spoločnosti a primerane, v správnej kombinácii represívnej a výchovnej funkcie štátnych a spoločenských opatrení, reagovať na rozsah, štruktúru, kvalitu spoločenských javov a ich nositeľov.

Podobne aj Dôvodová správa k Trestnému zákonu z r. 1961 hneď úvodom konštatovala: "... . Politická a morálna jednota ľudu sa stále upevňuje. Vzrastajúca sila morálneho pôsobenia spoločnosti sa prejavuje čoraz výraznejšie aj v uvedomelom zachovávaní pravidiel socialistického spolužitia a v dodržiavaní socialistickej zákonitosti. Nezvratným dôkazom toho je aj pokles kriminality. Počet odsúdených osôb roku 1960 klesol oproti roku 1951 na 54,6 percenta. Pri presadzovaní socialistickej morálky má spoločnosť pomáhať, ako jej dôležitý nástroj, trestný zákon."<sup>12)</sup>

Trestný zákon č. 140/1961 Zb. rozšíril zásadu pomocnej úlohy trestnej represie jednak tým, že zúžil trestnú zodpovednosť za činy, ktoré sa v čase jeho prípravy považovali za menej nebezpečné a ktoré sa mali riešiť jednak výchovnými opatreniami národných výborov a miestnych ľudových súdov, jednak prehĺbením výchovného poslania Trestného zákona. Trestný zákon rozvinul princípy demokratizmu a proletárskeho internacionalizmu. Osobitne výrazne vystupovala do popredia zásada individualizácie, ktorá sa premietala v systéme trestov, v podmienkach ich ukladania, v novej úprave podmiennečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody, podmiennečného odsúdenia, v úprave trestnej zodpovednosti mladistvých a pod. Trestný zákon ďalej spresnil niektoré ustanovenia všeobecnej časti, prehĺbil materiálne poňatie trestného činu, pokusu, prípravu konštruoval ako všeobecnú formu trestnej činnosti, zaviedol organizatorstvo, inštitúciu obzvlášť nebezpečného recidivistu, formuloval nové skutkové podstaty a viaceré spresnil. V porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou mal miernejšie sankcie: namiesto trestu odňatia slobody v trvaní 25 rokov sa ustálila hranica 15 rokov, rozšírili sa možnosti prerokovať trestné činy bez uloženia trestu. Trest smrti sa zo systému trestov vyčlenil a pokladal sa

<sup>12)</sup> Trestný zákon, Komentár, Bratislava 1964, str. 8.



za výnimočný trest, ktorý bolo možné uložiť iba za splnenia striktné stanovených zákonných podmienok.

Zásada rozšírenia účasti pracujúcich na výkone socialistického práva sa prejavila aj v zavedení ustanovení o spolupráci orgánov činných v trestnom konaní so spoločenskými organizáciami, v možnosti ponúknuť záruku za nápravu obvineného, v možnosti vysielat' v trestnom konaní spoločenského obhajcu a obžalobcu, ďalej v spresnení práv obvineného a pod.<sup>13)</sup>

Trestné zákonodarstvo z roku 1961 sa aj preto niekedy hodnotí ako príliš demokratické, humánne a liberálne, nedostatočne vybavené prostriedkami a formami represívneho charakteru, čo vraj neumožňuje adekvátny postih páchatel'ov trestných činov. V tejto súvislosti sa žiada konštatovať a podčiarknuť, že vo vývoji nášho socialistického trestného zákonodarstva sa skutočne a opodstatnene uplatňujú demokratizačné a humanizačné tendencie. Vyplýva to z humanistickej podstaty socialistického poriadku. Komunistická strana Československa podľa svojho sociálno-politického programu presadzuje tieto snahy ako integrálnu súčasť svojej politiky, založenej na demokratických zásadách.

Už sme uviedli, že začiatkové štádiá budovania socializmu sa ochraňovali rigoróznejšími a najmä proti triednym nepriateľom zameranými prostriedkami a že v tom období právo a aplikujúce orgány zohrávali typickú revolučnú úlohu.<sup>14)</sup> Postupom času, tak ako sa upevňovali základy socializmu, prejavovali sa tendencie obmedziť represívnu stránku trestného práva a rozšíriť jeho výchovnú funkciu. Zámerne akcentujeme tendenciu týchto pochodov, pretože mnoho ráz sa tendencie zamieňajú za konkrétne inštitúty.

Podstatu každého trestného práva a vôbec práva možno poznať z toho, aký účel toto právo plní. Trestný zákon z roku 1961, rovnako ako Trestný zákon z roku 1950, má evidentne triedny charakter. Podstatný rozdiel medzi oboma citovanými zákonmi možno však nájsť predovšetkým pri porovnaní účelu trestu. Trestný zákon z roku 1950 orientuje účel trestu v prvom rade na „zneškodnenie nepriateľa pracujúceho ľudu“, v druhom rade účelom trestu je zabrániť páchatel'ovi v ďalšom páchaní trestných činov a vychovávať ho k tomu, aby dodržiaval pravidlá socialistického spolužitia. V účele trestu sa teda akcentuje prvok potlačenia triedneho nepriateľa. Trestný zákon z roku 1961 aj pod vplyvom vyhlásenia, že v našej krajine zvíťazil socializmus a zlikvidovali sa zvyšky nepriateľských tried, nezdôrazňuje úlohu zneškodniť triedneho nepriateľa. Túto stránku trestu však nevylučuje, pretože na prvé miesto stavia ochranu spoločnosti pred páchatel'mi trestných činov. Rozdiel je tu teda v tom, že už výslovne nerozlišuje páchatel'ov z radov triednych nepriateľov a páchatel'ov z ostatných tried a spoločenských vrstiev. Aj v tomto

<sup>13)</sup> M. Čič: cit. dielo, str. 25—31.

<sup>14)</sup> M. Čič: Československé trestné právo ako súčasť trestnej politiky, Bratislava 1976, str. 41.



bode sa stretávajú názory, a to rozdielne, do akej miery rešpektuje a ochraňuje platný trestný zákon triedne záujmy našej spoločnosti, keď ich ochranu nezdôrazňuje výslovným zameraním proti nepriateľským individuíam. Tento problém sa nám zdá vykonštruovaný. Cieľ trestu je primárne závislý od účelu trestného zákona. Osobu páchatelia možno podľa ustanovení všeobecnej i osobitnej časti platného trestného zákona kvalifikovať aj ako triedneho nepriateľa a na základe všetkých významných kritérií mu uložiť taký trest, ktorý bude adekvátny stupňu spoločenskej nebezpečnosti jeho činu a ostatným sociálno-politickým a právnym záujmom. Sme tej mienky, že formulácia účelu platného trestného zákona neprekáža uplatniť triedne hľadiská. Takýto postup dokonca predpokladajú niektoré ustanovenia prvej hlavy Trestného zákona o trestných činoch proti republike. Trestných činov proti základom republiky sa dopúšťajú predovšetkým nepriatelia socializmu, respektíve deklasované živly.

Koncom roka 1963 a začiatkom roka 1964 sa však vo zvýšenej miere začali vyskytovať niektoré trestné činy násilnej povahy, trestné činy proti životu a zdraviu, výtržníctvo a pod. Týmto sociálnopolitickým javom sa zaoberali príslušné stranícke a štátne orgány. Predsedníctvo ÚV KSC v júni 1964 konštatovalo, že zákony na ochranu spoločnosti, štátu a občanov pred kriminálnymi a asociálnymi živlami sa vykladajú benevolentne, liberálne, uplatňujú sa pseudohumanistické názory, čo má v konečnom dôsledku vplyv na narastanie kriminality, najmä recidívy a oslabovanie autority a dôvery v štátne orgány. Aj pod vplyvom tejto analýzy došlo v nasledujúcich rokoch k niektorým zmenám a doplnkom v Trestnom zákone i v Trestnom poriadku.

Aj tu sa žiada aspoň stručne konštatovať, že nemožno — ako sa to často robí — zamieňať nedostatky v aplikácii s nedostatkami zákonodarnými. Predsedníctvo ÚV KSC poukázalo na nesprávnu interpretáciu a aplikáciu právnych noriem, na určitý druh benevolencie voči páchatelom ohrozujúcim verejný poriadok štátu, život a zdravie ľudí atď. Na druhej strane by bolo taktiež nedialektické vidieť prax na úseku boja proti kriminalite izolovane. Súdny a iné orgány v trestnom konaní sa vo svojej činnosti riadia právnym poriadkom a vysvetľujú aj uplatňujú ho v duchu socialistického právneho vedomia. I táto kategória spoločenského vedomia je dynamická, elastická a podlieha aj nežiadúcim vplyvom, ktoré sa prenášajú do vedomia orgánov bezpečnosti, prokurátorov a sudcov.

Preto je permanentne aktuálna požiadavka, aby pracovníci týchto exponovaných mocenských orgánov boli politicky, ideologicky a odborne na vysokej úrovni a spôsobilí v duchu zákonnosti a politiky KSC korigovať nesprávne lokálne názory, postoje a vplyvy, ktoré koniec koncov môžu viesť nielen k nesprávnej rozhodovacej činnosti, ale priamo k porušovaniu zákonov socialistického štátu.

Výskum majetkovej kriminality dospelých vyústil do návrhu rozvíjať sociálno-psychologický faktor, ktorý by vyjadroval socialistické právne vedomie k majetku



v socialistickom vlastníctve.<sup>15)</sup> Zákonodarca reagoval na nežiadúce trendy trestnej činnosti a novelou Trestného zákona č. 56/1965 Zb. vytvoril predpoklady pre zintenzívnenie boja proti porušovaniu verejného poriadku a socialistického spolunažívania. Novela zaviedla skutkové podstaty (neuposlúchnutie výzvy verejného činiteľa na zachovanie verejného poriadku, nebezpečného vyhrážania spoluobčanom, marenia výkonu súdneho rozhodnutia o výchove maloletých detí); sprísnila postih osôb, ktoré ilegálne opustia republiku, sprísnila podmienky na podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody a zaviedla diferenciáciu výkonu trestu odňatia slobody podľa stupňa narušenia odsúdeného. Podobný účel sledovala aj novela Trestného poriadku č. 57/1965 Zb. Zavedením dvoch foriem prípravného konania: vyhľadávania a vyšetrovania — sa sledovalo rýchlejšie a účinnejšie trestné stíhanie. Novela rozšírila oprávnenia obhajoby, spoločenských organizácií a výrobných družstiev a upravila niektoré oprávnenia súdu. Do štruktúry trestného zákonodarstva zasiahol už spomenutý zákon č. 58/1965 Zb., ktorý korigoval pôsobnosť miestnych ľudových súdov a upravoval postih previnení a priestupkov okresnými súdmi, a najmä zákon č. 59/1965 Zb. o výkone trestu odňatia slobody. Túto normu treba pokladať za významný krok pri upevňovaní socialistickej zákonitosti v štádiu prevýchovy odsúdených, ako aj zárodok postpenitenciárnej starostlivosti.

Tieto zmeny v trestnom zákonodarstve vyvolané spoločenskou potrebou sprevádzala aj aktivizácia rezortov ministerstva vnútra, generálnej prokuratúry a ministerstva spravodlivosti, ktoré v záujme účinnosti boja proti kriminalite prijali Spoločnú smernicu ministrov vnútra, spravodlivosti, generálnej prokuratúry a predsedu Najvyššieho súdu na urýchlený postih trestných činov, ktoré vyvolávajú pobúrenie verejnosti. Táto smernica sledovala predovšetkým rýchlosť konania pred všetkými orgánmi, bez ohľadu na to, či išlo o väzobné alebo iné veci.

Novelizácia trestného zákonodarstva roku 1965 spolu s opatreniami stranických a štátnych orgánov sa niekedy posudzujú ako prvý odklon od právnej politiky nastúpenej roku 1960. Nazdávame sa, že tieto zmeny nemožno hodnotiť ako opustenie procesu demokratizácie a humanizácie trestného práva a trestného súdnictva. Nie každé spresnenie a sprísnenie podmienok trestnej zodpovednosti je negáciou základných princípov a tendencií. Navyše normotvorba z polovice šesťdesiatych rokov významne prispela k upevneniu socialistickej zákonitosti tým, že dôslednejšie chránila významné spoločenské vzťahy a že priniesla nové úpravy potrebné na zlepšenie práce orgánov činných v trestnom konaní a uplatnenie práv občanov v trestnom konaní.

Vývoj v oblasti trestného práva po roku 1966 poznamenali mnohé problémy, ktoré sa dovtedy nepodarilo uspokojivo vyriešiť. Na program dňa sa dostávali

<sup>15)</sup> J. L. Schübert: Základné otázky politiky boja s kriminalitou. Veda, Bratislava 1978, str. 102—105.



také otázky, ako sú miestne ľudové sudy, sudcovia z ľudu, spoločenski obhajcovia a obžalobcovia, záruky spoločenských organizácií,<sup>16)</sup> formy prípravného konania, vyšetrojúci sudcovia, princíp sudcovskej nezávislosti, postavenie a funkcia prokuratúry, náprava chýb, ktoré vznikli porušovaním socialistickej zákonnosti, a iné. Tento stav názorovej rozkolísanosti sa nepodarilo odstrániť ani po XIII. zjazde KSC roku 1966, ktorý v tom čase venoval pozornosť predovšetkým aplikácii právneho poriadku v záujme ochrany spoločnosti. Zjazd zdôraznil požiadavku prísneho dodržiavania socialistickej zákonnosti a uložil povinnosť prísne postihovať jednotlivcov, ktorí svojou protispoločenskou činnosťou poškodzujú záujmy spoločnosti. Štátnym orgánom uložil povinnosť upevňovať verejný poriadok a zvýšiť ochranu socialistického vlastníctva, posilniť boj proti neplneniu občianskych povinností a poškodzovaniu práv občanov, prísne postihovať akúkoľvek nepriateľskú činnosť proti republike, zvýšiť úroveň práce bezpečnosti, prokuratúry a súdov a skvalitniť trestné konanie, najmä pokiaľ ide o odhaľovanie a boj proti príčinám protispoločenského konania. Aj z toho vidieť, že Komunistickej strane Československa videla mnohé vážne sociálno-politické problémy na úseku boja proti protispoločenskej činnosti. Tvrdenia, že KSC pred XIII. zjazdom nevenovala pozornosť justičnej politike, neobstoja. Na druhej strane otázky koncepcie ďalšej normotvorby v oblasti trestného zákonodarstva ostali v úzadí, a preto sa nie vždy riešili na fórach povolaných.

Zákonné úpravy z roku 1965 vzhľadom na nepresne odhadnutý stav a perspektívny vývoj pokladáme za akútálnu, časove i funkčne správnu reakciu na potreby ochrany spoločnosti, na ktoré bolo treba reagovať aj prostriedkami trestného práva.

V tejto súvislosti treba aspoň lemo poukázať na vplyv sovietskeho zákonodarstva na naše trestné právo. Sovietsky vplyv sa v koncentrovanej podobe a v konkrétnom zužitkovaní prejavil pri kodifikácii v rámci tzv. právnickej dvojročnice. Naša legislatíva si v rokoch 1948—1950 osvojila nový spôsob tvorby práva, zásadu účasti širokej verejnosti na politicko-právnych smeroch, a bola to aj významná politicko-ideová a teoretická príprava ako predpoklad aplikácie sovietskych skúseností na naše podmienky. Výsledkom právnickej dvojročnice — ako sme už povedali — boli trestnoprávne kódexy, ktoré aj po odstupe času a pri rešpektovaní vnútroštátnych i zahraničných činiteľov, kontrarevolučných a sabotážnych akcií znesú náročné kritériá hodnotenia. V šesťdesiatych rokoch iste nemožno bezvýhradne hovoriť o odraze sovietskeho práva na celý náš právny systém. V jednotlivých právnych odvetviach sa predsa len prejavili určité rozdielnosti v kvalite i v kvantite. Takýto stav dokumentujú

<sup>16)</sup> Pätnásť rokov po vydaní trestných zákonov sa r. 1975 konštatovalo, že účasť spoločenských organizácií na trestnom konaní bola ešte stále nedostatočná a sporadická. Pozri materiály zo seminárov: Účasť spoločenských organizácií na boji s protispoločenskou činnosťou, ÚV Socialistickej akadémie SSR, Bratislava 1975, str. 23—24.



najmä teoretici občianskeho práva, ktorí konštatujú, že legislatívna tvorba sa odklonila od sovietskeho príkladu, čo sa prejavilo pri tvorbe Občianskeho zákonníka a Hospodárskeho zákonníka.<sup>17)</sup> O Trestnom zákone a Trestnom poriadku z roku 1961 možno povedať, že boli konštruované na tých princípoch, ktoré sú nosné aj pre sovietske trestné zákonodarstvo. V tejto súvislosti možno spomenúť iba možnosť väčšieho využitia sovietskej legislatívnej úpravy trestného súdneho konania. Pravda, nešlo o mechanickú kópiu Základov trestného zákonodarstva ZSSR a zväzových republík z 25. decembra 1958. V plnom rozsahu sa premietli len základné otázky týkajúce sa trestnoprávnej zodpovednosti, definičných prvkov trestného činu, podstaty účelu Trestného zákona a trestu a iných inštitútov trestného práva hmotného a trestného práva procesného. Pri konfrontácii oboch zákonodarstiev by sa zaiste našli aj určité rozdielnosti. Tie však nemožno pokladať za rozhodujúce. Napokon v sovietskych podmienkach samo Vše-zväzové trestné zákonodarstvo dovoľovalo republikovým zákonodarstvám priestor pre rozdielne úpravy.

Hodnoteniu trestného zákonodarstva sme venovali dostatok pozornosti. Robili sme tak zámerne, lebo nosnosť ideí socialistickej spoločnosti sa meria aj schopnosťou vyrovnáť sa práve s konfliktnými situáciami, ktoré sa najvýraznejšie odrážajú v protispoločenských javoch a v kriminalite. A v tejto situácii je zaujímavé, že navzdory kritike stavu, štruktúry a dynamiky našej kriminality naše trestné právo nepodľahlo škodlivým tendenciám ani sa neodklonilo od sovietskeho práva a od zásad prijímaných v iných socialistických štátoch. Na druhej strane ostatné odvetvia nášho práva — rodinné, občianske a hospodárske — sa v značnej miere odklonili od sovietskeho vzoru a od vývojových tendencií ostatných socialistických štátov. Aj v spoločenských oblastiach upravovaných týmito odvetviami práva sa pozorovali nedostatky, ale neboli také výrazné. Sovietske vplyvy na naše zákonodarstvo neboli vždy rovnaké. Spomíname to len preto, že úlohu práva pri vývoji socialistickej spoločnosti ovplyvňuje mnoho činiteľov. Najlepšie právne úpravy môžu stroskotať, ak sa aplikujú neadekvátne, na nevhodné pomery. Menej dobré zákony nemusia narobiť až také škody, ak mechanizmus, v ktorom pôsobia, je imúnny voči zlým vplyvom, ak je na vysokej úrovni socialistických zásad hospodárskeho a verejného života.

Pri tvorbe nového zákona o rodine (zákon č. 94/1963 Zb.) sa už natoľko nebrali do úvahy sovietske a socialistické právne úpravy ako pri trestnom práve. Napriek protestom teórie, legislatívna prax presadila tézu, že rodinnoprávne vzťahy sú len osobnými vzťahmi; v dôsledku toho vylúčili z rodinného kódexu úpravu inštitúcie manželského majetkového spoločenstva a v podobe bezpodieľo-

<sup>17)</sup> Š. Luby: „Význam sovietskej právnej vedy a praxe pre našu teóriu a právnu politiku“, Právny obzor, 54, 1971, č. 2, str. 102—103.



vého spoluvlastníctva manželov ju včlenili do Občianskeho zákonníka.<sup>18)</sup> V porovnaní so zákonom o rodinnom práve z roku 1949<sup>19)</sup> upravil zákon o rodine nielen vzťahy vnútri rodiny, ale všimol si aj vzájomné vzťahy spoločnosti k rodine a naopak. V novom rodinnom kódexe došlo k podstatným obsahovým zmenám oproti dovtedajšiemu právu len v rozvodovom konaní, v osvojovaní detí a v úprave výživného, predovšetkým v príspevku na výživu rozvedenému manželovi (manželke). Aj keď má zákon o rodine uvedené nedostatky svojej genézy, po odstupe niekoľkých rokov ho treba hodnotiť ako relatívne dobrý predpis. Zodpovedal danej etape vývoja spoločnosti v oblasti vzťahov medzi manželmi, rodičmi a deťmi a starostlivosťou o deti z hľadiska spoločenských záujmov.<sup>20)</sup> Pravda, pritom treba uvážiť, že zákon o rodine, najmä pokiaľ ide o starostlivosť o deti, sa vykonával spolu so súborom noriem, ktoré zabezpečovali sociálnu starostlivosť o deti a sociálno-právnu ochranu mládeže vôbec.

Pre oblasť občianskeho práva a právne vzťahy socialistických hospodárskych organizácií vytýčil úlohy bod II/2 uznesenia ÚV KSČ zo 7.—8. decembra 1960 týmito slovami:

„Hlboké zmeny sa prejavujú aj v oblasti spoločenského života, ktorý je upravený československým občianskym zákonníkom a právnymi predpismi o vzťahoch socialistických hospodárskych organizácií.

Československý Občiansky zákonník vydaný roku 1950 zohral kladnú úlohu pri budovaní nového spoločenského poriadku. V súčasnom období je tento zákonník už značne zastaraný a musí sa nahradiť novým občianskym zákonom.

Nový občiansky zákon musí vychádzať z nerozlučnej spojitosti socialistického vlastníctva a osobného vlastníctva, ktorého hlavným zdrojom je u nás práca každého občana. Bude vychádzať zo zásadnej jednoty záujmov občana ako osobného vlastníka a ako hospodára na pracovisku. Jedným z jeho hlavných cieľov bude jasno a prehľadne stanoviť majetkové práva občanov; najmä upraviť majetkové vzťahy medzi občanmi a socialistickými hospodárskymi organizáciami a medzi občanmi navzájom. Pôjde najmä o vzťahy vznikajúce pri zásobovaní obyvateľstva, pri poskytovaní služieb, pri užívaní bytov a pod. Právna úprava musí v tejto oblasti zabezpečovať nedotknuteľnosť osobného vlastníctva a ostatné majetkové práva občanov a ich uplatňovanie, a v súlade so starostlivosťou strany tak napomáhať zvyšovaniu životnej úrovne nášho ľudu.“<sup>21)</sup>

<sup>18)</sup> Tamže.

<sup>19)</sup> Zákon o rodinnom práve z r. 1949 bol doslova totožný s poľským zákonom o rodinnom práve. Bol to jeden z pokusov o unifikáciu práva vo dvoch socialistických štátoch.

<sup>20)</sup> Zákon o rodině. Komentář, Orbis, Praha 1970, str. 10.

<sup>21)</sup> Usnesení a dokumenty ÚV KSČ od Celostátní konference KSČ 1960 do XII. sjezdu KSČ, I, NPL, Praha 1962, str. 246—247.



Kodifikačné práce sa teda orientovali na taký Občiansky zákonník, ktorý bol pozbavený úpravy všetkých vzájomných hospodárskych vzťahov socialistických organizácií, zameraných na plnenie jednotného hospodárskeho plánu odberu a dodávok tovaru. Predpisy obsiahnuté v občianskom zákonníku sa dotýkali len realizačných foriem osobného vlastníctva, užívania bytov, poskytovania služieb, zásobovania obyvateľstva, užívania miestností a pozemkov, a to vo vzťahu k socialistickým organizáciám i vo vzťahu občanov navzájom. Občiansky zákonník (zákon č. 40/1964 Zb.) sa svojou systematikou aj obsahom nepodobal občianskym zákonníkom ostatných socialistických štátov a vydával sa za originálne dielo. Opomenutie sovietskeho občianskeho práva, ktoré sa v tom istom čase paralelne kodifikovalo, vyvolalo kritiku v odbornej právnickej literatúre.<sup>22)</sup> V československom Občianskom zákonníku chýbala a chýba osobitná časť záväzkového práva, ustanovenia o držbe, zaužívané členenie na všeobecnú časť, na vecné práva a pod. Zmluvné typy, ako je kúpna zmluva, zmluva o dielo, pôžičky atď., sa zaradili pod osobitnú kapitolu: služby. Kúpa sa potom objavuje ešte raz v piatej časti medzi právami a povinnosťami z iných právnych úkonov. V šiestej časti, pri zodpovednosti za škodu, sa ustálila iba náhrada skutočnej škody. Uniknutý majetkový prospech, ktorý sa vyskytuje skoro vo všetkých socialistických kodifikáciách (s výnimkou bulharskej), sa v československom Občianskom zákonníku nepriznáva.<sup>23)</sup> Právna veda aj učebnice občianskeho práva si potom vypomáhali tým spôsobom, že tam, kde v Občianskom zákonníku chýbali ustanovenia záväzkového práva, podporne používali ustanovenia Zákonníka medzinárodného obchodu (zákon č. 101/1963 Zb.).<sup>24)</sup>

Napriek týmto kritickým pripomienkam treba s uznaním konštatovať, že nový Občiansky zákonník prispel k ochrane spotrebiteľa v styku so socialistickými výrobnými, obchodnými a opravárskymi organizáciami, lebo určil záväzné parametre kvalít a záväzné lehoty pri reklamácii chýb predmetov osobnej spotreby a pri ich opravách.

Pokiaľ ide o Občiansky súdny poriadok (zákon č. 99/1963 Zb.), pri jeho novej kodifikácii išlo, podobne ako pri Trestnom poriadku, o posilnenie účasti pracujúcich pri uskutočňovaní právnych predpisov a o umožnenie plného rozvinutia výchovného pôsobenia súdov.<sup>25)</sup> Občiansky súdny poriadok sa musel vyrovnáť s tým, že nový Občiansky zákonník sa vlastne obmedzuje a sústreďuje na vzťahy, ku ktorým dochádza v oblasti uspokojovania hmotných a kultúrnych

<sup>22)</sup> S. Luby: cit. dielo, str. 102—103.

<sup>23)</sup> J. Klapáč: „Niektoré úvahy de lege ferenda o budúcej úprave Občianskeho zákonníka“, Právny obzor, 58, 1975, č. 4 a 7, str. 329 a n. a 624 a n.

<sup>24)</sup> Nadobudol účinnosť spolu s Občianskym zákonníkom 1. apríla 1961.

<sup>25)</sup> Usnesení a dokumenty ÚV KSČ od Celostátné konferencie KSČ roku 1960 do XII. sjezdu KSČ, I. NPL, Praha 1962, str. 247, bod. 3.



potrieb občanov. V tejto súvislosti mohlo a môže dochádzať k sporom medzi občanmi a socialistickými organizáciami, ako aj k sporom medzi občanmi navzájom.<sup>26)</sup> Nová úprava kládla dôraz na rýchle poskytnutie súdnej ochrany a na to, aby rozhodnutie súdu bolo reálnym riešením poruchy v spoločenských vzťahoch, najmä v rodinných pomeroch a v pracovných sporoch, ktoré súdy riešia popri rozhodcovských orgánoch.

Vydanie Hospodárskeho zákonníka (zákon č. 109/1964 Zb.) inšpirovala predovšetkým prax. Ona požadovala jednotnú vzájomne sklbenú úpravu všetkých druhov hospodárskych vzťahov aspoň v základných otázkach, pri prenechaní úpravy podrobností, podliehajúcich častejším zmenám vykonávacím predpisom. Súčasne sa presadila aj požiadavka komplexnej úpravy vzťahov vznikajúcich pri riadení národného hospodárstva a pri hospodárskej činnosti socialistických organizácií. Hospodársky zákonník vymedzil pojem hospodárskoprávnych vzťahov, stanovil najzákladnejšie princípy plánovitého riadenia národného hospodárstva, upravil socialistické spoločenské vlastníctvo, zriaďovanie a právne postavenie štátnych, družstevných (nie však poľnohospodárskych) a niektorých ďalších socialistických organizácií, hospodárske záväzky a platobné a úverové vzťahy. Tak došlo k integrácii právnej úpravy väčšiny hospodárskych vzťahov medzi socialistickými organizáciami a súčasne k prakticky úplnému oddeleniu úpravy týchto vzťahov od úpravy v Občianskom zákonníku. K tomuto oddeleniu došlo teraz už nielen na úseku záväzkov, ale aj na úseku právnej subjektivity, právnych úkonov a socialistického spoločenského vlastníctva. Nevyhnutným dôsledkom bolo už spomenuté nové poňatie predmetu úpravy Občianskeho zákonníka a vydanie Zákonníka medzinárodného obchodu. Hospodárske právo sa aj v pedagogickej oblasti odčlenilo od občianskeho práva. Oddelená zostala aj úprava rozhodovania hospodárskych sporov medzi socialistickými organizáciami v zákone o hospodárskej arbitráži.<sup>27)</sup> Zákon o hospodárskej arbitráži (č. 121/1962 Zb.) s účinnosťou od 1. januára 1963 stanovil novú štruktúru orgánov štátnej arbitráže a ten istý zákon v paragrafoch 20—43 stanovil pravidlá arbitrážneho konania. Prvé obdobie po vydaní Hospodárskeho zákonníka, zhruba do konca roku 1967, bolo v podstate obdobím postupného zavádzania zdokonalenej sústavy plánovitého hospodárenia. V tom čase boli vydané niektoré vykonávacie predpisy k Hospodárskemu zákonníku. Pravda, ešte sa v nich neprejavili myšlienky zdokonalenej sústavy. Do tejto skupiny patrila napríklad vyhláška č. 114/1964 Zb., o podnikovom registri, vyhláška č. 117/1964 Zb.,

<sup>26)</sup> J. Bavorský: „Zásady nového OSP“, Právny obzor, 40, 1966, č. 6, str. 546.

<sup>27)</sup> Z. Přibyl: „Hlavní etapy vývoje čs. hospodářského práva“, Právník, CNV, 1976, č. 8, str. 697—698.



o správe národného majetku. Vyhláškou č. 116/1964 Zb. sa rozšírila právomoc hospodárskej arbitráže na prerokúvanie a rozhodovanie sporov, v ktorých stranou je JRD.<sup>28)</sup>

Hospodárske právo vo forme československej kodifikácie je komplexným predpisom, ktorý má svoje výhody, a v období svojho štrnásťročného používania sa v podstate osvedčilo. To isté platí o samostatnej úprave rozhodovania hospodárskych sporov medzi socialistickými organizáciami. Nie celkom vyzretou je otázka rozsahu predmetu úpravy Hospodárskym zákonníkom a vzťahu hospodárskeho práva k ostatným právnym odvetviám. Pri riešení týchto otázok si aj naši hospodárski právnici želajú spoluprácu a pomoc teoretikov ostatných socialistických štátov.<sup>29)</sup>

Nejvýznamnejšou kodifikáciou šesťdesiatych rokov je Zákonník práce (zákon č. 65/1965 Zb.). Jeho význam je daný nielen frekvenciou jeho používania na každý pracovný pomer, ale zrači sa najmä v tom, že v oblasti pracovného práva do roku 1965 bolo len málo jednotných československých socialistických predpisov, že tu platilo 25 predvojnových úprav z rokov 1811 až 1944 a ďalších 58 povojnových úprav, ktoré Zákonník práce nahradil jednotnou systematickou socialistickou kodifikáciou. Preto kódex práce splnil vlastne úlohu, ktorú plnili už spomínané kodifikácie občianskeho, rodinného a trestného práva z obdobia právnickej dvojročnice 1948—1950.

Kodifikácia sa riadila úlohami, ktoré jej uložil II. bod uznesenia ÚV KSC zo 7.—8. decembra 1960:

„1. Stále väčší význam nadobúda oblasť socialistického práva, ktorá upravuje vzťahy občanov v procese spoločenskej práce. V socialistickej spoločnosti je pracovné právo zárukou práv pracujúcich a súčasne aktívnym nástrojom rozvoja socialistických výrobných vzťahov i výchovy pracujúcich mas. Musí vyjadrovať súlad záujmov jednotlivcov so záujmami spoločnosti.

Postupne sa vykonala úprava viacerých úsekov pracovného práva. Rozšírila sa právomoc odborových organizácií pri uskutočňovaní pracovného práva, nanovo sa upravila platená dovolenka zamestnancov na zotavenie a zvýhodnila sa práca robotníkov a ostatných pracujúcich v nočných smenách a urobili sa mnohé iné opatrenia.

Dosiahnutá úroveň našej spoločnosti a súčasné potreby však umožňujú a vyžadujú vykonať úpravu niektorých ďalších pracovnoprávných úsekov...

<sup>28)</sup> Proti opakovaniu sa ustanovení o štátnom socialistickom vlastníctve v úpravách Občianskeho zákonníka, Zákonníka medzinárodného obchodu a Hospodárskeho zákonníka sa ozvali vážne kritiky proti nejednotnosti tohto prístupu a žiadali rešpektovať zásady používané v sovietskej legislatíve (Š. Luby: cit. dielo, str. 102—103).

<sup>29)</sup> Z. Přibyl: cit. dielo, str. 701.



Je žiadúce, aby proces dobudovania socialistického pracovného práva sa zavŕšil kodifikáciou — vypracovaním Zákonníka práce. Ústredný výbor strany poveruje Ústrednú radu odborov spracovaním návrhov na úpravu celej sústavy pracovného práva.“<sup>30)</sup>

Zákonník práce postavil nové chápanie povahy pracovného pomeru; v paragrafe 1 vyjadril, že pri účasti občanov na spoločenskej práci vznikajú medzi občanmi a organizáciami pracovnoprávne vzťahy. Tieto vzťahy upravuje predovšetkým Zákonník práce. Naše pracovné právo sa tak pozbavilo všetkých pozostatkov predchádzajúcich zamestnaneckých a zamestnávateľských vzťahov. Novými subjektmi pracovného vzťahu sa stali pracovník a organizácia. Zákonník práce vychádzal zo snahy zjednotiť pokiaľ možno úpravu pracovných pomerov pre všetkých pracujúcich. V základných článkoch upravil Zákonník práce také otázky ako právo na prácu, osobitnú právnu ochranu žien a mladistvých a systém opatrení na ochranu zdravia pracovníkov pri práci. V článku II. Zákonníka práce sa konštatuje, že spoločenské zriadenie Československej socialistickej republiky vylučuje vykorisťovanie človeka človekom v akejkoľvek forme.

Zákonník práce upravil takmer všetky otázky pracovnoprávných vzťahov, a to vyčerpávajúcim spôsobom. Zvláštnym a vykonávacím predpisom sa prenechala len úprava tých základných otázok, u ktorých sa očakávali častejšie zmeny so zreteľom na rýchle sa vyvíjajúce ekonomické vzťahy, napríklad usmerňovanie pohybu pracovných síl a štátny odborný dozor nad bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci, a úprava podrobností, ako napríklad postup pred rozhodcovskými orgánmi a výpočet priemerného mesačného zárobku. Zákonník práce upravil pracovné podmienky a iné otázky pracovného pomeru prevažne kogentne, a to tak, že nedovoľuje odchýlky pracovnej zmluvy ani v neprospech pracovníka, ani v jeho prospech. Pokiaľ sa vyskytovala určitá dispozitívnosť, dovoľovala sa odchýlna úprava spravidla len pre celú výrobnohospodársku jednotku, organizáciu alebo závod vo forme kolektívnej zmluvy alebo opatrením vedúceho v dohode s odborovým orgánom. Len ojedinele bolo možné stanoviť odchýlky od pravidla Zákonníka práce dohodou medzi účastníkmi pracovného pomeru. Zákonník práce upravoval pracovné vzťahy komplexne, t. j. riešil všetky otázky pracovnoprávných vzťahov. V dôsledku toho nebolo potrebné na riešenie niektorých otázok pracovnoprávných vzťahov používať ustanovenia iných právnych odvetví. Naopak, niektoré ustanovenia Zákonníka práce sa použili aj na vzťahy členov výrobných družstiev a jednotných roľníckych družstiev k družstvám. Dnes sú najdôležitejšie vnútrodružstevné vzťahy členov družstiev čoraz viac obsahovo a čiastočne aj formálnoprávne regulované Zákonníkom práce. Došlo teda

<sup>30)</sup> Usnesení a dokumenty ÚV KSČ od Celostátní konference KSČ 1960 do XII. sjezdu KSČ, I, NPL, Praha 1962, str. 245—246.



k úplnému a dôslednému osamostatneniu pracovného práva od iných právnych odvetví, napríklad občianskeho a správneho práva.<sup>31)</sup>

Zákonník práce bol síce od svojho uzákonenia viac ráz novelizovaný (roku 1968, 1969, 1970 a 1975), ale možno o ňom povedať, že „je v oblasti pracovno-právnych vzťahov účelným právnym prostriedkom napomáhajúcim realizáciu línie XIV. zjazdu KSC a podporu ďalšieho rastu nášho národného hospodárstva a zvyšovania jeho efektívnosti, založenej na uplatňovaní intenzívnych faktorov rastu, rozvoja iniciatívy pracujúcich a ich účasti na riadení, ako aj upevňovania istôt pracujúcich... Pri úvahách o charaktere stability Zákonníka práce neopomíname ani prvok časový. Zastávame však stanovisko, že stabilitu nemožno redukovať iba na dĺžku trvania tej-ktorej normy alebo jej jednotlivých inštitútov. Od prijatia Zákonníka práce prešla naša spoločnosť búrlivým a protirečivým pohybom. Na oblasť pracovnoprávnych vzťahov a ich úpravu pôsobila „ekonomická reforma“ s množstvom protichodných stanovísk a názorov. Zákonník prešiel i skúškou krízového obdobia.“<sup>32)</sup> Autori končia svoje úvahy konštatovaním, že prvá úprava pracovnoprávnych vzťahov z roku 1965 svedčí o zodpovednom koncepčnom riešení, ktoré nevyžadovalo rozsiahle zmeny.

Záverom k problematike kodifikácií rokov 1961 až 1965 chceme povedať ešte toľko, že všetky platia dodnes (okrem zákona o miestnych ľudových súdoch č. 38/1961 Zb.), všetky prešli aj krstom krízového obdobia a po menších novelizáciách obstáli. Isteže je čo naprávať, novelizovať a meniť, najmä v občianskom práve, kde je pripravená novelizácia. Dynamika dnešného života je však neporovnateľná s tokom udalostí prvej polovice nášho storočia, respektíve s 19. storočím, keď mohli právne normy „zostarnúť“. Komunistická strana Československa ako vedúca sila našej spoločnosti pozorne sleduje vývoj nášho hospodárstva i našej spoločnosti a včas upozorňuje na potrebné zmeny v právnom poriadku a formuluje ideové zámery. Pravda, je aj úlohou vedy, aby vedeckými metódami, a nielen odhadmi, odhaľovala nedostatky v sociálnej, ekonomickej, nadstavbovej oblasti, ako aj v legislatíve, a tak pomáhala správnymi, organizačnými, riadiacimi a kontrolnými prostriedkami plniť náročné úlohy budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti.

<sup>31)</sup> K. Witz: „Československé pracovné právo v období 1945 až 1975“, Právnik, 114, 1975, č. 7, str. 643.

<sup>32)</sup> J. Filo, A. Bláha: „Úvahy nad novelizáciou Zákonníka práce“, Právny obzor, 58, 1975, č. 9, str. 856.



## Социалистическая кодификация в Чехословакии

Леонард Бианки

### Резюме

Правопорядок, создаваемый в ходе национальной и демократической революции в 1945—1948 гг. кодифицировал материально-техническую базу социализма, дал возможность перейти к диктатуре пролетариата и после февраля 1948 г. диктатуру укреплял. Эту роль сыграла, в частности, Конституция 9-го мая и законы, которые ее реализовали. Работа занимается вопросом кодификаций гражданского, уголовного и трудового права. Она воспроизводит существенные черты приведенных норм и рассматривает обстоятельства их возникновения и новеллизаций. Новый этап в развитии уголовного права датируется с 1956 г., со времени общегосударственной конференции КПЧ, которая переоценила состояние законности в ЧСР. Вслед за конференцией изданный уголовный кодекс и новелла уголовного закона в значительной мере содействовали укреплению социалистической законности.

Из идейных предпосылок, включенных в постановления ЦК КПЧ с декабря 1960 г. о дальнейшем укреплении социалистической законности и стремлении сделать правосудие народным, исходили другие нормы — уголовный закон, уголовный кодекс, закон о местных народных судах и закон о задачах национальных комитетов при обеспечении социалистического порядка. Все они были изданы в 1961 г. Тезис об отмирании подавляющей функции государства означал ослабление функций и задач социалистического права. Конституционный закон № 155/1969 СЗ отменил закон о местных народных судах. Практика показала, что правовые нормы должны соответствовать степени общей зрелости общества, а не опережать ее. Об уголовных законах с 1961 г. иногда утверждается, что они слишком демократические и либеральные, однако недостатки проявились в конкретном применении данных законов, а не в тексте норм. Новеллы уголовного закона и уголовного кодекса с 1965 г. создали предпосылки для более интенсивной борьбы против нарушителей общественного порядка и социалистического сожителства.

Данному этапу развития нашего общества соответствовал новый закон



о семье с 1963 г. В том же году был издан гражданский процессуальный кодекс и в следующем году был издан гражданский кодекс и хозяйственный кодекс. Самой значительной кодификацией шестидесятых годов является Кодекс труда с 1965 г., который исчерпывающим образом урегулировал почти все вопросы трудовых правоотношений.